

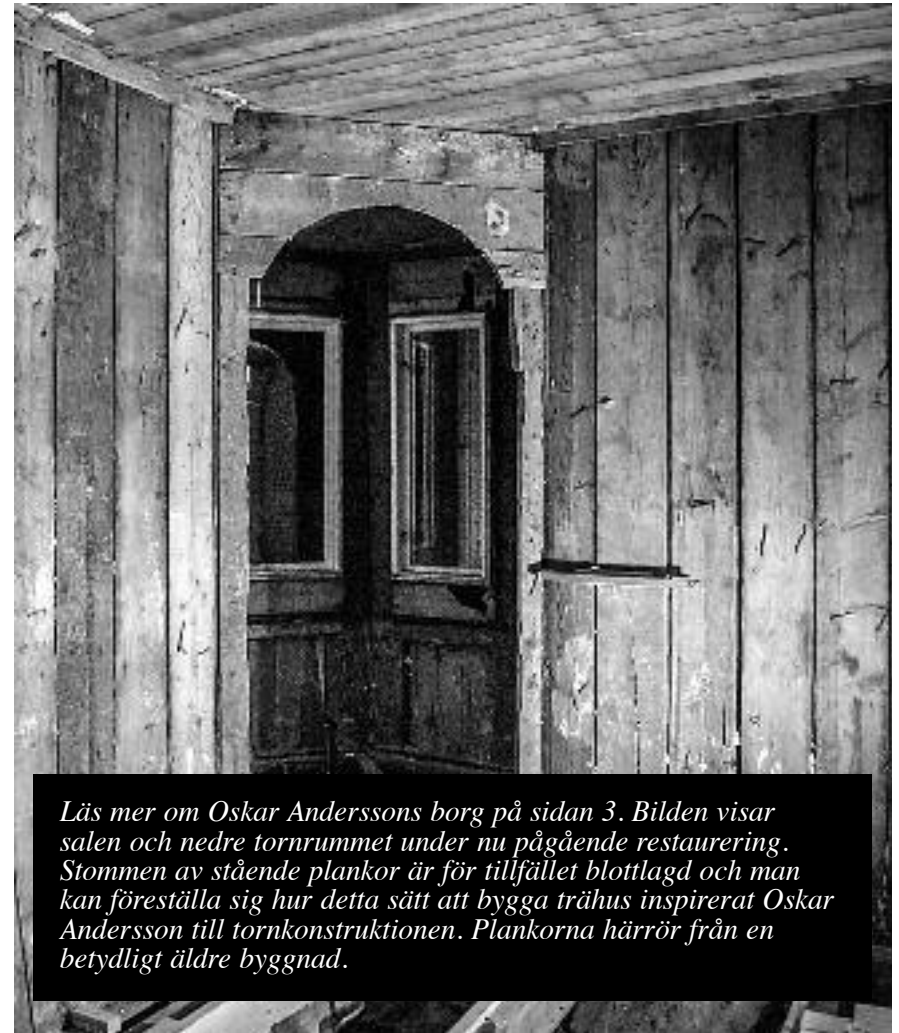

ÅRSMÖTE DEN 19 APRIL

Årsmötet 2016 blir tisdagen den 19 april på Klockargården. Från 18.00 bjuder vi på lätt mat och förhandlingarna börjar ca 18.30. Efter det formella delen av årsmötet den fängslande berättelsen om hur Livia Fränkel flydde från ett koncentrationsläger i Tyskland till en barack vid Söderby på Lovön. Boka den 19 april!

Uppropet lönade sig!

I förra numret fanns ett Upprop med rubriken: Kassör sökes! och med en text som drabbade Staffan Lindholm. Han har nu adjungerats till styrelsen och sköter bokföringen från 1 januari 2016. Vi har träffats flera gånger och Staffan är ett mycket positivt tillskott till styrelsen. Bertil kommer att ha kvar betalningarna fram till årsmötet eftersom kassören enligt stadgarna måste ingå i den styrelse som väljs den 19 april.

Läs mer om Oskar Anderssons borg på sidan 3. Bilden visar salen och nedre tornrummet under nu pågående restaurering. Stommen av stående plankor är för tillfället blottlagd och man kan föreställa sig hur detta sätt att bygga trähus inspirerat Oskar Andersson till tornkonstruktionen. Plankorna härrör från en betydligt äldre byggnad.

ORDFÖRANDENS SPALT

EleonoraPosten får mycket beröm och det gör mig glad. Nr 3 och 4 - 2015 är jag särskilt nöjd med. Tidningen beställs till släkt och vänner och ibland frågar några om det finns plats för deras artiklar. Jag lyssnar och griper tag i intressanta historier. Har du något att föreslå? Behöver du hjälp att skriva eller komma igång med skrivandet? Det är alltså roligt att vara tidningens redaktör. EP är ju en medlemstidning och för styrelsen en möjlighet till kontakt med medlemmarna mellan årsmöten. En idé är att göra

en medlemssida, öppen för alla. Insändare, tankar och betraktelser. Du kan vara anonym för alla utom för redaktionen.

Du kan också skriva ett förslag till årsmötet, tisdagen den 19 april i Klockargården. Styrelsen måste ha ditt förslag senast den 29 mars för att det ska kunna tas upp på årsmötet. Styrelsen måste diskutera alla förslag och komma med utlåtanden. Sedan ska förslagen tryckas och komma till medlemmarna med kallelsen och andra mötesdokument.

År 2016 kommer att bli både aktivt och spännande. Naturreservatet kommer att invigas och vi hoppas att "hela Lovö" kommer att närvara. Invi gningen kommer troligen att bli efter sommaren, men redan torsdagen den 31 mars kan du få "veta allt" om naturreservatet vid ett möte på Klockargården (se vårprogrammet).

Ett längre projekt blir att bygga upp vår permanenta utställning om Lovöns historia i Magasinet på Hogsta. Men även Bagarstugan och Smedjan ingår i muséet och nu tillkommer också den Snickarbod som är sammanbyggd med Smedjan. Jag är väldigt glad att vi har så många personer som vill arbeta med hembygdsmuséets byggnader och samlingar.

På hemsidan kan du läsa vårt brev till Kulturminister Alice Bah Kuhnke. Där yrkar vi att den nya regeringen inte gör som den tidigare – bryter mot lagar och förordningar i Trafikverkets förslag till förändringar av Ekerövägen. Du kan läsa brevet med bilagor på hemsidan: lovohembygd.com. Vi har fått ett intetsä gande svar. Det är Näringsdepartementet som handlägger alla frågor kring Förbifart Stockholm inklusive Ekerövägen och världsarvet Drottningholm. Det enda vi nu kan göra är att överklaga det slutliga beslutet om Ekerövägen, litet osäkert när. Men säkert är att vi i Berit Wallenbergs anda inte sitter med armarna i kors medan vandalerna förstör vår hembygd.

Bertil Ottoson

Huvudbyggnaden idag.

FOTO: ARNE TRIBUKAIT

Oskar Anderssons borg

Vandrare som förrirat sig in på Edebyvägen uttrycker ofta sin entusiasm över den myckenhet av fantasifulla men anspråkslösa byggnader som här påträffas organiskt infogade

i landskapet. Geografiskt kan trakten karakteriseras som en zon där uppodlat slättland möter skogsbeklädda bergsformationer. Grusvägen ringlar sig fram längs denna gräns och ter

Överst: Oskarsborgs huvudbyggnad kring år 1920, fotograf okänd. Mitten: Huvudbyggnaden år 2008. Eternitplattorna har avlägsnats och de ursprungliga panelerna utgör en spöklik anblick. Längst ner: I detta hus, vars ytterväggar var helt täckta med fjäll, bodde Oskar Wilhelm Napoleon under flera år efter faderns bortgång.

sig snarare som ett naturfenomen än någonting som anlagts för praktiska ändamål. De hus man passerar förstärker intrycket av att ett irrationellt eller romantiskt element här fått komma till tals.

BEBYGGELSEN UTMED Edebyvägen hade visserligen en gång uppstått med anknytning till Edeby Gård – och flera av fastigheterna kom länge att drivas som trädgårdsmästerier – men kring det förra sekelskiftet började det bli vanligt att stockholmare under somrarna sökte sig ut hit för att leva en mer bekymmersfri tillvaro och känna samhörigheten med naturen. Sommargästernas smak för det spontana i naturen har stundom inspirerat till hugskott inom byggnadskonsten – eller manat arkitekter att utforma sina verk med känsla för omgivningen.

EN KNAPP KILOMETER från stora landsvägen finner vi ett exempel som visar att en byggnad kan anpassas till landskapet – ja, rentav göra oss uppmärksamma på karaktären hos den omgivande naturen – men likväl vara ett träffande uttryck för en konstruktionsteknisk princip. Legenden berättar att byggmästaren Oskar Andersson (1864-1940) under uppförandet av Furulund 1907 blev förälskad i en skönhet som bodde vid Alviken, Edebyvägens yttersta utpost. De gifte sig och byggde 1909

Sommartid var det liv och rörelse på Oskarsborg. Byggmästarens familj var fint folk, som gjorde utflykter med bil. Fotograf okänd. Nedan till höger: En liten levnadskonstnär (troligen Oskar Wilhelm Napoleon Andersson). Fotograf okänd

här sitt eget hus som fick namnet Oskarsborg.

Oskarsborgs huvudbyggnad kan idag vid första ögonkastet te sig som en ordinär villa, vilken egendomligt nog försetts med ett åttkantigt torn, anlagt från grunden i husets sydöstra hörn och vars tak övergår i en centralt belägen flaggstång. Arkitektoniska detaljer av det slaget sätter onekligen fantasin i rörelse, men inte ens om man stannar upp ett slag kan man i detta fall göra sig en föreställning om byggnadens ursprungliga karaktär.

SOM KONSTRUKTION betraktat är huset mycket typiskt för sin tid: På en kallmur av travade granitstenar

Överst: *Timmerhuset på höjden bakom den gamla huvudbyggnaden uppfördes år 2004 av konstsammlaren och elektrikern Thomas Gistedt och hans hustru Laila. Förebilden är från 1700-talet. De nuvarande ägarna har byggt en lekstuga i samma stil. Mitten: Nyttillkommen bebyggelse vid vägen. Närmast kameran bor konstnärsparet Adam Gistedt och Viktoria Nygren. Längst ner: Paviljongen där Jonna Rosengård inrättat sin ateljé.*

FOTON: ARNE TRIBUKAIT

restes en stomme av grova stående plankor. Fasadens paneler spikades direkt på den bärande plankstommen. Inre väggbeklädnad utgjordes

av pärlspånt. En tumsviid spalt mellan plankstomme och pärlspånt fylldes med sågspån. Bottenvåningens bjälklag isolerades med byggmästarfyllning, närmare bestämt jord, stenar, kol och allt möjligt skräp som uppstår på en byggarbetsplats. I mellanbjälklagen användes ett något ädlare material – torv. Taket täcktes med falsad ogalvaniserad järnplåt, som målades grön och kom att tjänstgöra i 100 år. Huset saknar källare och råvinden inreddes inte för rän i början av tjugohundratalet.

ÄVEN ARKITEKTONISKT var huvudbyggnaden ett barn av sin tid, med drag av de grosshandlarvillor förmöget folk gärna lät uppföra som sommarresidens i storstädernas omgivningar. Utbyggnaden mot vägen var en magnifik glasveranda i två våningar. Husets alla rum hade höga fönster, indelade med både tvär- och mittpost, och de övre fönsterbågarna var rikt spröjsade. Fasadbeklädnaden utgjordes av omväxlande lig-gande och stående paneler samt listverk enligt konstens regler. På tomten uppfördes även ett flertal mindre byggnader med mycket varierande utseende.

I våra dagar är det kanske mer regel än undantag att arkitekter vill göra sig gällande genom att låta sina verk dominera äldre bebyggelse eller det omgivande landskapet. Oskar Andersson tycks, fastighetens namn

till trots, inte ha haft den sortens prentioner; huvudbyggnadens placering och verandautbyggnadens vågformade tak vittnar tvärtom om lyhördhet för de bakomgivande bergformationerna och tornet ter sig som en konsekvens av slutningen nedanför – eller av den utdragna sväng vägen gör för att kringgå slutningen. Tekniken att använda stående plankor som stomme kan också ha frestat den konstnärligt känslige byggmästaren till en dylik polygonal avvikelse från husets grundform.

Oskar Andersson lär ha haft detta främst som ett sommarställe, där många människor samlades och levde glada dagar. Efter hans död 1940 såldes fastigheten, men sonen Oskar Wilhelm Napoleon – känd som en skicklig snickare – hyrde under flera år ett av de mindre husen på tomten, där han bodde året om. Så småningom flyttade han till Alviken och efter ytterligare några år till Skogshyddan. Han gick genom isen och drunknade 1973.

OSKARSBORGS HUVUDBYGGNAD härjades på femtiotalet av en renovering i enlighet med funktionalistiska ideal. Nästan alla ursprungliga fönster revs bort och ersattes med de nuvarande, som är betydligt lägre och saknar spröjsar. Glasverandorna omvandlades i samma anda och fasaderna, utom den norra som vetter mot berget (och inte kan iakttas från vägen),

kom att stoltsera med en beklädnad som råkade ligga i tiden – eternit.

DET ÄR NÄSTAN lika givande att reflektera kring denna renovering som att begrunda husets uppkomst. Värmeekonomiskt var åtgärderna i själva verket miserabla. En invändig tilläggsisolering i form av tidningar och tretex-skivor kan inte ha medfört någon större nytta då de spalter som varit avsedda för sågspån lämnades tomma och inga ansatser gjordes till att förbättra isoleringen i nedervåningens bjälklag. Att den yttre omdaning av huset var så konsekvent genomförd trots att renoveringen tycks ha saknat rationell grund gör den nästan kulturhistoriskt intressant – som uppgörelse med det förflutna eller manifestation för idén om en av förnuftet präglad världsordning.

PÅ 1980-TALET LÄT Domänverket stycka fastigheten i fem mindre arrendetomter, vilka numera alla har åretruntbostäder. Om läsaren tolkar detta som en kulturell livscykel stelnade slutstadium förhastar hon sig dock. Oskarsborg utövar uppenbarligen en dragningskraft på kreativa individer med sinne för byggnadskonst. Eternitplattorna är således ett minne blott och huvudbyggnaden har sedan knappt tio år nya träpaneler efter det mönster som lämnats orört på norrsidan. Plättaket är för-

Paviljongens veranda fungerar tidvis som konstgalleri.

FOTO: ARNE TRIBUKAIT

Jonna Rosengård i ateljén

FOTO: ARNE TRIBUKAIT

villande likt originalet. Även de byggnader som tillkommit under 2000-talet kunde förtjäna en redogörelse, inte minst konstsammlaren och elektriker Thomas Gistedts 1700-talshus.

DEN GAMLA huvudbyggnaden och paviljongen i öst ägs sedan 2010 av konstnärinnan Jonna Rosengård och hennes make Robert Abrahamsson, den senare byggnadsingenjör till yrket. De är uppväxta och utbildade i Finland men drog till Sverige vid millennieskiftet. Efter några år på Kungsholmen, där Jonna hade sin

ateljé samt drev ett eget konstgalleri, flyttade familjen till en gård vid Kungsberga på Färingsö.

NATUREN ÄR EN av Jonnas viktigaste inspirationskällor och hon har sedan barnsben en mystisk känsla av samhörighet med vissa djur, särskilt hundar och kaniner, som är återkommande motiv i hennes verk. Hon fascineras även av de kryptiska övergivna skrotföremål man träffar på i ett jordbrukslandskap och som likt drömfragment gradvis löses upp genom naturens ständiga aktivitet.

Icke desto mindre var det först efter att familjen lämnat Färingsö och slagit sig ner på Oskarsborg som kreativiteten verkligen vaknade upp – enligt Jonna en följd av den livsglädje och djupare tillfredsställelse man kan få av att bo i ett besjälat hus.

FÖR EN OINVIDG besökare, som första gången träder över tröskeln till ateljén, blir intrycket lätt att här huserar två konstnärer: en skulptör med raku som specialitet samt en som arbetar med oljemåleri. Dessa sinsemellan mycket olikartade konstformer står dock hos Jonna i ständig växelverkan. Vid närmare betraktande visar sig därtill en del av hennes keramiska skulpturer innehålla naturföremål eller skrot som erövrats i buskagen ovanför Furulund; kasserade eller bortglömda föremål har oväntat fått nytt liv. Och i målningarna insmyger sig fragment ur de otaliga tidningar – daterade 1950-52 – som kommer i dagen under byggnadsingenjörens arbete med väggarna i det stora huset (tidningarnas intressanta innehåll orsakar f.ö. ideliga förseningar i restaureringsarbetet). En i färgen sedimenterad rubrik eller annons fungerar plötsligt som kommentar till något i tavlan eller tycks objektivt förmedla sinnesstämningen hos de djur som därifrån spanar ut i verkligheten. Vi finner

också i denna ålderstigna paviljong monumentalta tavlor i raku – och återigen djurmotiv med tankefragment eller aforismer.

BÅDE JONNA OCH ROBERT har bland sina förfäder haft otaliga konsthantverkare och ”fixare”, kapabla att lösa vilka praktiska problem som helst. Robert är visserligen till vardags främst sysselsatt med planläggning och kalkyler för vår tids byggnadskonst – med hela spektrat från klimatet i bergrum till skyskraptors aerodynamik – men han besitter ingående kunskaper också om hantverket i gamla hus. En naturvetenskaplig verklighetsuppfattning sätter honom dessutom i stånd att avgöra hur gamla och nya tekniker eller material kan kombineras. På sin lediga tid är han oupphörligt verksam med restaureringen av huvudbyggnaden och han behöver aldrig anlita någon hantverkare. Familjen hyser förhoppningen att med tiden lyckas återskapa husets ursprungliga yttre – och det tycks mig som om här finns den kombination av romantisk och rationell begåvning som fordras för projekt av det slaget.

Arne Tribukait
Ateljéerna på Oskarsborg och Furulund kan besökas den 4:e juni. Se vår programmet!

Gustav V inviger vattenverket 1933.

Lovö vattenverk blev en teknisk förebild

I Eleonorapostens senaste nummer (2015-4) konstaterar Lovös nye präst, Dan Bekking, att Lovön är en ”oas” – mitt i Storstockholm. Ofta när jag återvänt med flyg från fjärran länder har jag kunnat betrakta denna oas från ovan under inflygningen mot

Arlanda. Förutom den vackra synen av en grön ö med kvarvarande jordbrukslandskap som inflygningen bjuder på, kan också konstateras en annan verklighet. Ön rymmer inte bara en levande historia utan också väsentliga delar av det moderna

Vattenverkets arkitekt Paul Hedqvist i sitt tjänsterum 1947.

Sverige. Låt mig i denna begrundan stanna inför Lovö som en del av det moderna "Vattensverige". Från ovan syns Lovö vattenverk i Strömdal tydligt i väster nära Mörbyfjärden. Långt mindre uppenbart i betraktandet blir Sötvattenslaboratoriet i öster, norr om Drottningholm.

Dessa två moderna skapelser (ja, etableringen skedde i båda fallen på 1930-talet!) kan på flera sätt ses som viktiga steg i det moderna svenska samhällets vattenvård. Låt mig nu berätta om Lovö vattenverk, den minst lika spännande historien om

Sötvattenslaboratoriet får jag förhoppningsvis återkomma till senare.

Vattenverket byggdes under tidigt 1930-tal och invigdes i maj 1933 av kung Gustaf V. Men långt tidigare hade frågan om Stockholms vattenförsörjning varit en synnerligen viktig fråga. Vattenförsörjningen under senare delen av 1800-talet, baserades i stor utsträckning på grundvattenbrunnar på stadens olika malmer, inklusive Östermalm (som egentligen inte var en riktig malm, utan kallades Ladugårdslandet). Stadens "fäder" insåg att en fortsatt säker vattenför-

sörjning måste lösas på ett mer kollektivt sätt i framtiden. Redan under 1800-talets senare hälft undersöktes Mälarens status som råvattentäkt. Och redan då fanns Mörbyfjärden med som ett tänkbart alternativ. Det skulle dock dröja närmare 70 år innan vattenverket realiserades på Lovö. Det första vattenverket byggdes vid Årstaviken. Denna anläggning ersattes så småningom av Norsborgsverket (som fortfarande är i drift). Nåväl, efter omfattande utredningar beslutade Stockholms stadsfullmäktige att den nödvändiga vattenförsörjningen för stadens växande befolkning skulle ske genom att bygga Lovö vattenverk.

Hela denna bakgrundshistoria finns i detalj beskriven av staden i en bok utgiven redan 1933, kallad *Lovöverket 19 20/5 33*. Författaren är anonym, men boken är framtagen av vad som då hette "Styrelsen över Stockholms Stads Industriella Verk". Boken återfinns på Google i PDF-format, på Stockholm Vattens hemsida.

VATTENFAKTA

Idag produceras dagligen nära 160 000 m³/dygn vatten för Stockholmarnas behov vid Lovö vattenverk.

Transporten sker i tre tryckledningar, två ledningar via Nockeby med 900 och 1000 mm diameter, och en mot Hässelby med 1000 mm diameter, i huvudsak till Stockholms västra och norra delar.

Vattenkostnaden är bland de lägsta i landet med ett pris för konsumenten om < 18 kr/m³. Och då ingår också att Du får ditt avloppsvatten hopsamlat, renat och även slammet som reningen genererar omhändertaget!

Den är till stor del en teknisk dokumentation av Lovöprojektets framväxt till färdig anläggning, inklusive distributionssystemet av dricksvatten till centrala Stockholm. Boken innehåller dock mycket mer än bara en snäv teknisk beskrivning. Den speglar samtidigt Stockholms stads utveckling från under en mer än 70 års period från ett vattenförsörjningsperspektiv. Åtskillig intressant kunskap går att hämta, nota bene att man har tålamod att följa en beskrivning i en något gammaldags språkdräkt.

Några saker kan väcka en bestående beundran inför projektet. Det mest anslående är givetvis utformningen – en mycket påtaglig arkitektonisk skapelse av arkitekten Paul

Hedqvist i god ”funkisstil” präglar både själva vattenverket och personalbostäderna som finns kvar. Dessa blickar för övrigt ut mot den stora långsamfilteranläggningen i söder och mot Norrbyskogen i norr.

Det var uppenbarligen en mycket god teknisk kunskap som låg bakom den ursprungliga reningstekniska utformningen. En gedigen vattenkemisk kunskap i kombination med en omsorg i materialval ger än idag anledning till att lyfta på hatten. Förutom att en komplettering av verket skedde redan i slutet av 1930-talet med så kallade långsamfilter, har anläggningen i stort sett bevarat sin ursprungliga reningsteknik. Kompletteringen med långsamfilter skedde för att eliminera lukt och smak i

Sänkingsbock, 1931.

dricksvattnet. Långt senare ersattes kloreringen av dricksvattnet med UV-behandling och en minimal tillsats av kloramin.

Men kanske framförallt kan man imponeras av att ett så stort projekt genomfördes på mindre än fyra år. Dessutom kan anläggningen till i stora delar sägas präglas av vad vi dag "älskar" att kalla god hållbarhet. Anläggningen är ju mer än 80 år gammal. Det kan vara värt att notera, att den framstod som ett gott tekniskt föredöme under lång tid. När jag studerade Väg och Vattenbyggnad på KTH (Kungliga Tekniska Högskolan) under mitten av 1960-talet, användes en del av de tekniska lösningarna vid Lovö vattenverk som förebilder. Bland annat intaget av råvatten och intagsstationen, samt sedimenteringsbassängerna, som länge gick under namnet "Lovöbassängerna", framhölls som intressanta studieobjekt.

Överföringen av vattnet från Strömdal till Stockholms innerstad skedde med långa tryckledningar utförda i kolstål. Ledningssträckningen gick över min morfars arrende på Norrby. Stockholm Stad ersatte för bortfall av skördesintäkter och såg till att ansluta gården jämte arbetar bostäderna med vatten. Betalning skedde enligt gällande taxa. Ledningssträckningen fortsatte över går-

darna Barkarby, Rörby och slutligen Kungsgården. Samtliga gårdar fick samma villkor för det temporära intrånget. Den vidare sträckningen av ledningen gick i Drottningholmsundet och Nockebyundet, och därefter via Brommalandet fram till Tranebergs-bron. Här byggdes tryckledningen in i brons södra valvbåge. Anslutningspunkten till det centrala nätet var i Sankt Eriksgatan.

Under 1950-talet skedde en större kapacitetsökning av Lovö vattenverk. De västliga förorterna Blackeberg, Räcksta, Vällingby och Hässelby skulle tillförsäkras gott dricksvatten. En ny försörjningsledning drogs i ett mer nordligt läge. Sträckningen passerade Kolbotten och förbi Nytorp och vidare över sundet mellan norra Lovö och Brommalandet.

Stockholm Vatten ser idag på sin framställning av dricksvatten med stolthet och brukar säga att man producerar ett "vatten i världsklass", vilket också bekräftas i internationella jämförelser. En sådan utsaga kan vara svår att verkligen verifiera, men det väsentliga torde vara, att bland annat tack vare en väl vald placering av ett stort vattenverk på Lovö kan vi avnjuta ett utomordentligt gott vatten i Stockholm.

Stig Morling

Samtliga bilder hämtade ur boken "Lovöverket 19 20/5 33".

Vår morfar hade redan 1930 fått arbete som reparatör och föreståndare för verkstaden vid Lovöverket (vattenverket var ännu inte byggt då).

Minnen kring ett vattenverk

Den första bostaden fick familjen i en av de vita villorna.

Du kan väl skriva om dina Lovö-minnen, säger Bertil Ottoson när vi ses, och så småningom börjar ett frö

slå rot hos mig. Minnena är ju egentligen inte mina, utan det som jag har fått berättat för mig från dem som inte längre finns ibland oss. Men om de kan vara av något intresse för Eleonorapostens läsare, så kommer här några spridda minnen från Lovö.

Vår morfar, Gerhard Landberg, flyttade med sin hustru Maria (Maja) och de två döttrarna Ingrid och Sonja till Lovö år 1932. Han hade redan 1930 fått arbete som reparatör och föreståndare för verkstaden vid Lovöverket (vattenverket var ännu inte byggt då) och blivit lovad en bostad om 2 rum och kök för 55

Artikelförfattaren och kusin Maja utanför bostaden i Prästvik 1958.

kr/månaden i en tvåfamiljsvilla, ett hus som i dagligt tal kallades för "vita villorna". Husen finns fortfarande kvar och är belägna i närheten av bassängerna på Lovöverket. Familjen blev kvar på Lovö, och Gerhard arbetade på Lovöverket fram till den 1 juli 1962 och erhöll då Stockholms stads utmärkelse S:t Eriksmedaljen för "lång och trogen tjänst".

På nyåret 1933 stod Vattenverket klart och gick över till att var ett s.k. "Driftverk". Samtidigt fick familjen möjlighet att flytta till de nybyggda husen vid Prästviken. Gerhard var fackligt aktiv och var dessutom med

och bildade Lovöverkets Personalförening 1937 – det var en förening för samtliga anställda som tillvaratog gemensamma intressen från trafik- och bostadsfrågor till olika nöjesevenemang. Föreningen lades ned 1955.

Döttrarna Ingrid och Sonja gick i Drottningholmsskolan och det var långa dagar för barnen, som fick promenera från Lovöverket till skolan varje dag, en sträcka om ca 3,5 km enkel väg. Ibland fick de dock skjuts med fru Criborn, som hade en son – Åke – i samma klass som Ingrid och Sonja. Skolan var en så kallad B-skola på den tiden, vilket innebar

Morfar och mormor Gerhard och Maja Landberg på sin båt.

att elever i olika åldrar gick i samma klassrum. Anledningen var att det inte fanns tillräckligt många barn för att fylla en hel åldersklass.

Gerhard var politiskt aktiv och ledamot av Lovö kommunfullmäktige fram till 1953. Därefter hade han uppdrag som kyrkokassör i Lovö församling och innehade uppdraget ända till 1970 trots att han och Maria flyttade från Lovö 1962. Han var också spelman – redan när han var sex år fick han ett munspel av sin bror och året efter började han spela nyckelharpa. Hela familjen var mycket musikalisk och deltog i många tävlingar, främst i Uppland. År 1944 bildades Stockholms Spelmansgille och naturligtvis var Gerhard med från början. Han spelade både fiol, dragspel, nyckelharpa och munspel, komponerade musik och reste över hela landet med framträdanden. Han erhöll också Spelmansgilletts förtjänsttecken i guld – den finaste utmärkelse man kunde få.

Men det hände faktiskt att morfar var ledig (även om det inte verkar så när man läser ovanstående). Då umgicks familjen främst med släktingar och vänner och ofta åkte man ut med båten som hade övernattningsmöjlighet för fyra personer i den lilla ruffen. Båten var till vardags förtöjd i Prästviken och så småningom byggdes ett speciellt båthus för den. Jag minns hur spännande det var att vara i båthuset som barn och den

speciella doften av tjära och trä. Nu är båthuset rivet sedan många år.

1947 började en viss Alf Olsson att arbeta på Lovöverket, han var snickare och kom cyklande till jobbet varje dag från Skå på Färingsö. Han blev förälskad i Gerhard och Majas dotter Sonja och kärleken besvarades. 1953 vigdes de i Lovö kyrka och bosatte sig i personalbostäderna på Prästvik. Fyra år senare föddes deras första dotter (Anita) och 1959 byggde de sitt eget hus i Skå på en tomt som Alf fått från sin bror och flyttade från Lovö. 1962 föddes ännu en dotter (Maud) – min syster.

Eftersom jag bott några år i Prästvik och sedan varit där hos mormor och morfar som barn, har jag några egna minnen från den tiden – båthuset och att vara på sjön med ”morfars båt”, lek med grannbarnen Wiklund och Cederlund (även om de var några år äldre än jag), härliga stunder i köket med mormor... Goda minnen att ta fram kyliga vinterdagar.

Nu är även våra föräldrar borta sedan några år, men vi valde att ha begravningsgudstjänsterna för dem 2007 och 2013 i Lovö kyrka, där de en gång gifte sig. För vår mamma Sonja var Lovö en plats som spelat stor roll i hennes liv och som hon ofta återkom till.

Anita Olsson,
barnbarn till Gerhard och Maja
Samtliga foton i privat ägo

Stora Klemmingsberg

Drottningholmsmalmen och Klemmingsberg

Det är en självklarhet att ett kungligt slott, som Drottningholm, kräver ett omfattande stöd; en verksamhet utanför hovets krets och byggnadens murar. Vi ser i dag en landsbygd, en kungsgård och trädgård med mera, som historiskt erfordrades som detta understöd – med all personal – anställda med familjer. Vi kan tänka oss hur det vissa perioder var jäkt och larm, trängsel och oreda runt slottet.

Under andra tider kunde det vara en lugnare rytm på trakten när hovet dragit in till Stockholm eller Grips-holm. Så var det under slottets tidigare liv. Men säkert var Gustav III:s tid ansträngande för administrationen, särskilt i perioder då byggnader skulle nybyggas eller repareras.

JUST PÅ GUSTAV III:S tid sökte man bringa ordning och reda på denna

verksamhet för att göra livet mer praktiskt. Så tillkom Långa Raden, där administration, apotek och funktionärers bostäder kunde inrymmas på ett praktiskt och arkitektoniskt tilltalande sätt. Gustav III ritade själv det centrala Apotekshuset. Litet mer undandraget låg det som kallas Hertigarnas stall.

OMRÅDET BAKOM denna skärm av byggnader kallas Malmen, där på denna tid klockstapel och väderkvarn fick samsas med många typer av mer eller mindre tillfälliga och slumpvis ordnade byggnader. Ordet ”Malm” är ren svenska och har fått två betydelser. Råvara till metallframställning eller anhopning av grus/sand. Det förra är inte aktuellt för Drottningholmsholmsmalmen men det senare är det. I Stockholm kom man tidigt att kalla ytterområden Södermalm och Norrmalm, samt senare Östermalm. För dessa områden utanför staden framväxte behov – och möjligheter – av ordning och reda på nybyggandet.

KUNGEN INSÅG att detta också gällde Drottningholmsholmsmalmen, som skulle kunna utformas på ett praktiskt och estetiskt tillfredsställande sätt och få status som en egen stad. År 1782 utfärdade han Drottningholmsholmsmalmsens ”fundations- och friprivilegier”. Han lät lägga ut tomter och genom privilegier och ”genom en friare rörelse ditlocka nyttiga och trevna näringsidka-

re”. Vi ska i Eleonora-Posten söka berätta litet om hur det gick med denna del av Lovön, byggnader, människor vägar och broar.

Släkten Klemmings historia behandlar en framgångsrik borgarfamilj i Stockholm. Ett stort och vederhäftigt material samlades främst av Gustaf Edvard Klemming (1823-1893), som var överbibliotekarie vid Kungliga Biblioteket. Vad först namnet beträffar finns det belagt i Stockholm år 1676 i Maria församling. Enligt en teori härleds namnet till någon Klemmedtson men enligt en annan till den sörmländska sjön Klemmingen.

FÖR VÅR DEL räcker det att konstatera att Klemmingarna blev kända borgare i centrala Stockholm och att det var plåtslagaryrket som kom att ge dem framgång. Det finns också tal om att familjen skulle ha tyskt ursprung och att en gren av Klemmings lever där. Det är en ganska intressant historia, som bör återges i sammandrag.

Enligt källorna är Klemmings tidigt engagerade i plåtslageriet på Drottningholms slott och andra liknande projekt. Så skulle en ung lärling, Johan Magnus Klemming, genom drottning Lovisa Ulrikas förmedling ha flyttat till Preussen för att arbeta åt hennes bror, Fredrik II, vid dennes omfattande byggnationer. Så skedde och Klemming kom 1747 till Span-

Lilla Klemmingsberg

dau, blev uppskattad, gifte sig och fick barn. Ja, han blev så uppskattad att kung Fredrik personligen och skriftligen nekade Johan Magnus utresetillstånd 1777 – efter 30 års tjänst. Han efterlämnade en del barn, som sedermera bildade en tysk gren av familjen, men två flyttade senare till Stockholm. De båda förblev yrket trogna och nådde toppen i Hedervärda Bleckslagar Embetet i Stockholm.

DET BLEV DEN äldre av dem, Johan Christopher (1710-1821) som med framgång engagerade sitt företag i arbeten på Drottningholms slott. Han blev mästare i skräet år 1779 och från denna tid finns uppgifter att fir-

man även tillverkade riddarrustningar för Gustaf III:s karusellspel. Han var också engagerad i Borgerskapets infanteri, fick kaptens grad och uniform.

SLÄKTHISTORIEN BERÄTTAR att denne Klemming några gånger reste till sin sin far i Spandau för att visa upp sin uniform för fadern. Någon gång var det också fråga om att sända bud eller paket. Här antyds att prinsessan Sophia Albertina hade samma väg för bud och besök till sina släktingar på moderns sida – och att man kunnat samordna detta.

Till det kan läggas att Klemmings företag alltmer kom att engagera sig i belysningsteknik. Släkthistorien vet

att berätta hur företaget tidigt fick i uppdrag att ordna gasbelysningen i Arvfurstens Palats – nuvarande UD – och då Sophia Albertinas residens.

Klemming uppskattades verkligen av Gustaf III, som bland annat förärade honom en briljanterad guld-klocka ”med inskription”. Det är alltså ganska följdriktigt att han kunde komma ifråga som husägare på Malmen. År 1799 beviljades han lagfart för två tomter på Kvarnberget, där omfattande sprängningar måste göras.

KLEMMINGSBERG KOM dock inte att bli en slutlig bostad för Johan Christopher Klemming, som givit sitt

namn åt de två tomterna han erhållit. År 1818 sålde han egendomen för 2.500 RB ”till en herr Bom”.

JOHAN CHRISTOPHERS måg var slottsbyggmästaren Edberg och denne köpte år 1827 tillbaka Klemmingsberg till familjen. Släkthistorien kan också redovisa hur belysningen kom till stånd i teatrar och på gator och torg i Stockholm samt detaljer från det Klemmingska engagemanget i dessa väldiga 1800-talsprojekt. Men det är en annan historia.

John Crafoord

Källa: Släkten Klemmings historia, Sven Klemming, Västerås 1952.

Olof von Dalin på Lovö

Skalden, publicisten och historikern Olof von Dalin är en bekant person i vår historia. Som en påminnelse om banden mellan honom och Lovö skrev John Crafoord i Eleonora-posten nr 4 2014 om det ”Dalinska monumentet” vid Lovö kyrka, det gravmonument som drottning Lovisa Ulrika lät resa över honom. Det kan ge anledning till en närmare reflektion över Dalin och hans beröring med Lovö.

Olof Dalin var prästson, studerade i unga år i Lund och arbetade som brukligt under några år som informator i förnäma familjer. Vid sidan av smärre skaldestycken publicerade han inte några mer betydande arbeten innan han började ge ut tidskriften *Then swänska Argus*. Nu fick den nya upplysningstiden en litterär kanal med betoning av utveckling, nytta och samhällskritik. Han gisslade präster och hånade tillgjordhet och lyfte i stället fram dygder som förnöjsamhet och folklighet.

En resa till Paris förde honom nära Voltaires arbeten och den franska satiriska dikten. Det var nu han skrev *Sagan om hästen*, där Sverige framställdes som den stackars Grälle och de olika ryttarna var landets kungar. En annan tidsbetonad dikt var *Svenska friheten*, som förde fram frihetsideal och riktade kritik mot frihetstidens

partisplittring.

Med sina skrifter blev Dalin snart ryktbar och fick inträde i etablerade kretsar. Genom Carl Gustav Tessin blev han föreställd för kronprinsparet Adolf Fredrik och Lovisa Ulrika 1744, samma år som denna syster till Fredrik den store av Preussen anlände till Sverige och fick Drottningholms slott som bröllopsgåva. Genom Tessin blev Dalin anställd som lärare för den unge kronprinsen, sedermera Gustav III.

Nu fick Dalin tillfälle att utveckla de egenskaper som gjort honom omtyckt i adliga kretsar. Han blev en hovpoet av yppersta klass, med en närmast outsinlig fyndighet i att formulera lustiga visor och epigram. För att roa drottningen började han också författa ett uppslagsverk med nonsensbetonade definitioner av olika begrepp. Redan i inledningen möter vi ordet Adam: ”Adam, det äldsta namn i världen; ty det skall vara inemot 6 000 år sedan Adam bodde i Tjälkestad i Uppland”.

Den mesta hovunderhållningen var harmlös. Detta gällde dock inte Dalins kalottskrifter, hans kanske roligaste bidrag till hovets nöjen på 1750-talet. Idén kom som så mycket vid den tiden från Frankrike, där Le Régiment de la calotte bildats 1702. Detta blev förebild för det svenska

Olof von Dalin av Johan Henrik Scheffe. Målningen är lätt beskuren.

kalottsällskapet, skapat vid Lovisa Ulrikas hov för att förgylla den ljusa årstidens interna underhållning på Drottningholm och framför allt på

Malmviks gård på Lovön, kallad "Bostället".

Det svenska kalottsällskapet riktade framför allt in sig på prästerska-

pets dåliga predikningar, tjänsteköp och andra kyrkliga avarter, helt i upplysningens anda. Ceremonierna präglades av skämt och upptåg, som i den franska förlagan. Lovisa Ulrika var själv stormästarinna. Det är inte förvånande, att hon hade svårt att finna sig tillrätta med företrädarna för det svenska prästeståndet. Det var i upplysningstidens anda, och redan hennes far Fredrik Vilhelm I hade uppmanat sina barn att hålla prästerna kort, särskilt om de ville blanda sig i världsliga affärer.

Prästsatirer hade Dalin sysslat med ända sedan ungdomsåren – inte för inte var han prästson från Halland. Av allt som han roade hovet med, blev ingenting så populärt som hans "kalottpredikningar". Dessa höll han under det ståtliga namnet Nicompompus, i egenskap av fältpräst vid kalottregementet, och ibland iförd en påhittad röd prästkåpa med papperskrage.

Här parodierade Dalin fritt prästerskapets predikningar med en satir som inte sällan slog hårt mot kyrkans läror. Det kunde låta så här: "En hednisk språkforskare har velat påstå, att Judas Iskariot varit en västgöte, efter namnet tyckes betyda, att han varit född i Skara, men Calottiska anmärkningen befriar honom därifrån med det starka skälet, att Judas gav tillbaka de 30 silverpenningarna, vilket Judas inte gjort om han varit västgöte." Man höll paro-

diska "gudstjänster" och sjöng "psalmer" som var allt annat än fromma.

Kalottförsamlingen hade också sitt eget herdaminne, biografier över präster. Där kan man, som exempel på hur det kunde låta vid sällskapets sammankomster, läsa om den fingrade pastor Skrikhalsius, som avstutes från sitt ämbete. I stället blev han strömmingsfiskare

*"och slog sig till fylleri varuti han dog,
på hans gravsten står detta att läsa:
Här vilar efter mycken möda Sanket Pers
gesäll, som levit i söl,
av vattnet sökte han sin föda men dog till
lands av bara öl."*

Dalin tillbringade nu stor del av sin tid på Lovö. Säkert kan man spåra ämbetsmannens önskan att byta huvudstaden mot den fria naturen i den lilla "Visan på Bostället", skriven på Malmviks gård 1751:

*"Allt vad hjärtat sätter främst
Har här slagit läger,
Allt vad jorden bär förnämst
Och vad bäst hon äger.
Här stod fordom paradiset;
Ej Versailles, ej Paris
Denna plats uppväger."*

Lovisa Ulrika fann, att hon i informatorn fått en man av högsta värde för sitt hov, och han kom att stå henne och kungahuset nära. Belöningarna kom också i snabb följd, han blev adlad von Dalin, utnämndes till rikshistoriograf och blev den förste sekreteraren i den av Lovisa Ulrika instiftade Kungl. Vitterhets-

akademien. Vitterhetsakademien skapades efter franskt mönster och med främsta syfte att vårda det svenska språket ”för att göra det rent, värtaligt och förmöget att behandla konsterna och vetenskaperna”. Det har påpekats att det äldsta belägget på ordet ”vitterhet” finns just i Dalins Then Swänska Argus.

Drottningen samlade här ett antal förtjänta män, och målet var nog inte bara att främja kulturen utan också att ge henne en starkare bas i politiken. Med denna blandning av rikets förnämsta herrar och framstående akademiker hade hon skapat en lysande krets omkring sig. De första högtidssammanträdena hölls i hennes bibliotek och medaljkabinett på Drottningholm.

Men det kunde också ha sina sidor att stå den maktlystna drottningen nära. Det spreds rykten att Dalin var författare till kungens anföranden i rådet, och av allt att döma blev han inblandad i förberedelserna till drottningens misslyckade revolutionsförsök 1756. Han blev anklagad, men genom sina inflytelserika beskyddare endast för några av sina skrifter och för kalottpredikningarna, som sedan lång tid varit föremål för skarpa klagomål i prästeståndet. Straffet blev också lindrigt. Han dömdes till böter, fick en offentlig skrapa och förvisades för en tid från de kungliga.

Under långa tider vistades Dalin nu hos sin beskyddare och vän Carl Fredrik Piper på Ängsö. Så småningom fick han dock återkomma till hovet. Han hade i början av 1760-talet nått de högsta ämbetena. Ett arbetskrävande sådant var tjänsten som hovkansler, men fortfarande var han hovets rolighetsminister och uppgifterna började så småningom ta på hans krafter.

I brev till Piper i juni 1763 berättade Dalin, att han under en tid varit ”rätt krämpig av bröstvärk, kikhosta och feber”. Han hade fullt upp med sina åtaganden och halva veckorna måste han tillbringa på Drottningholm». I juli anmäldes han sjuk, men kort därpå meddelade han att han fått nådig befallning att följa kungafamiljen på resa till Svartsjö. Några veckor senare var han sängliggande. På sin läkares ordination fick han en rejäl behandling med lavemang och åderlåtning, och resultatet blev ödesdigert.

Klockan 10 på morgonen den 12 augusti dog Dalin på Drottningholm, där han bott och arbetat under så långa perioder av sitt liv. Han var då nyss fyllda 55 år. Två dagar senare begrovs han i Lovö kyrka. Till epilogen hör att Vitterhetsakademien nyligen beviljade medel till restaurering av gravmonumentet.

Erik Norberg
Kanton 3 A

Anna Lindhagen, Länsstyrelsen har ansvar för Lovöreservatet

I förra numret av EP fanns en artikel om Mats Larshagen, Fastighetsverkets reservatsförvaltare. Han ska verka för den skötselplan som är den viktigaste delen av Länsstyrelsens beslut att göra större delen av Lovö till naturreservat. Beslutsfattaren ska hålla ett vakande öga över förvaltningen. Ögat heter Anna Lindhagen och jag träffar henne i Länsstyrelsens nya lokaler på Regeringsgatan 66.

Vi ses i receptionen. Lokalerna är så nya att det ännu inte finns någon information vid entrén. Jag ber Anna att berätta litet om sig själv. Anna är lantbrukardotter. Hennes föräldrar hade en mjölkgård och hon har ganska lång erfarenhet av att arbeta med naturvårdsfrågor på Länsstyrelsen och Naturvårdsverket. Anna har arbetat med ängs- och betesmarker och hävdberoende miljöer. Hon tycker om att arbeta med agrarhistoriska frågor.

Anna Lindhagen är nyanställd på Länsstyrelsen och har huvudansvaret för länets statligt förvaltade reservat inom ett antal kommuner, exempelvis inom Värmdö kommun, och är länsstyrelsens kontaktperson mot Fastighetsverket för både Bogesunds och Lovöns naturreservat.

Olika reservat har olika långtgående föreskrifter. För Lovö gäller att traditionellt jord- och skogsbruk ska fortsätta. I andra reservat kan staten lösa in skog, särskilt om skogen är artrik och känslig.

Vilka är dina arbetsuppgifter?

– Jag ska förvalta reservatet och det innebär att hantera frågor som rör reservat och andfra skyddade områden, till exempel Natura 2000-områden (Områden skyddade enligt EU-lagstiftning, red. anm.). Det kan handla om restaureringar, stängslingar och kanske ad hoc-åtgärder som nedfallna träd. Jag är så nyanställd att jag inte riktigt kan säga vad jag kommer att prioritera i år, men jag har ansvar för alla delar av förvaltningen. Vissa åtgärder utförs genom att vi har naturbevakare som som kan bevaka och rätta till saker. Jag ska dessutom arbeta med åtgärdsplaner för hotade arter tillsammans med andra på Länsstyrelsen.

Det låter som att du ska samarbeta en del med Mats Larshagen, Fastighetsverkets reservatsförvaltare?

– Det kan man säga. Vi har ännu inte haft tillfälle att diskutera samarbetet, men Länsstyrelsens funktion kommer att vara att stötta Mats där

Anna Lindhagen

han behöver stöttning – som bollplank och vid diskussioner om planeringen. Om Mats klarar förvaltningen utan hjälp behöver inte jag göra så mycket. Två personer behöver inte arbeta med samma saker. Då kan jag lägga ner mer tid på andra uppgifter. Under 2016 kommer vi att känna oss för vilka behov som finns. Vi kommer under 2016 också att lägga ner en del tid på invigningen, som troligen blir efter sommaren.

Men det är Mats som håller i tyglarna.

Vilka problem kan finnas, vad kan ställa till besvär?

– Inga direkta problem, men det är nog klokt att skynda långsamt, att ha dialog med arrendatorerna innan man bestämmer något.

Hur ska djurhållning och betesdrift påverkas?

– Det är viktigt med en bra planering för hur beteshållningen ska ordnas. Vi ska träffa arrendatorerna den 22 eller den 26 jan. Mats håller i detta.

Lovö hembygdsförening ska ha ett öppet möte för alla Lovöbor där man ska kunna ställa frågor om reservatet. Det ska ingå i föreningens vårprogram och äga rum i Klockargården i mars. Kan du tänka dig att medverka? I mån av tid, säger Anna, men Mats och arrendatorerna är viktigare. Jag kan nog inte svara bäst på frågorna.

Hembygdsföreningen är angelägen att reservatet utvecklas enligt skötselplanen. Vi tror inte att det kommer att gå så snabbt, men huvudsaken är att utvecklingen rör sig i rätt riktning. Anna instämmer. Hembygdsföreningen uppfattar att det finns två stora problem. Det ena är finansieringen och det andra är djurhållningen.

– Jag vet inte hur stort problem djurhållningen är på Lovö, men jag anser att det stora problemet är till-

gången på betesmark och betesdjur, kopplat till lantbrukets ekonomi. Vi vet att många svenska gårdar har ekonomiska problem och vi kan inte kräva att arrendatorer ska arbeta med röjning och stängsling för betesdjur när ekonomin är så ansträngd som den är.

– Sedan har vi problemet med ridhästar i närheten av en storstad. Hästägarna vill ofta ha sina djur vid stugknuten och inte ute på skogsbete, bland annat för att de är oroliga att hästarna ska skada sig. Hästar är ju egentligen gjorda för att röra sig över stora områden, men många hästägare håller dem helst på slät åkermark. Om en arrendator inte är intresserad av att skaffa betesdjur, kan man tänka sig att den ytan arrenderas av någon annan som vill skaffa djur.

Bra idé som Mats skulle kunna jobba med, säger jag. Med skötselplanen kommer Lovön att bli trevligare, artrikare, öppnare, vackrare och

mer tillgänglig.

Hur ser du på problemet med finansieringen?

– Det finns en finansieringsplan för igångsättningen av skötselplanen, men sedan är det tänkt att Fastighetsverket ska stå för driften. Vi ska ha en konstruktiv dialog. Vi får inte heller glömma att arrendatorer kan söka externa medel, till exempel EU-medel som jordbrukets miljöersättningar, exempelvis för att restaurera eller underhålla betesmark och slåtterängar. Arrendatorerna på Lovö har säkert miljöersättningar för vissa marker redan nu.

Vilka är dina förväntningar?

– Att kunna arbeta konstruktivt med reservaten. Det är svårt, men jag hoppas kunna lyfta skötseln av reservaten till en högre nivå. Allt kan inte göras parallellt. Jag kommer att bygga kontaktnät och vi måste börja med vissa områden. Jag är fylld av förhoppningar.

Bertil Ottoson

Eleonora-Posten

ISSN 1651-6508

utges av Lovö Hembygdsförening

Redaktör: Bertil Ottoson

Layout: Ingela Mæchel Westerberg

Manusstopp till nr 2 2016 den 2 maj

Lovö Hembygdsförening

Breidablick 2

178 93 Drottningholm

info@lovohembygd.com

www.lovohembygd.com

Medlemsavgift 150:-

resp. 200:- (hela familjen)

Plusgiro 8812-0